
Využití médií při výuce dějepisu

V souvislosti se zařazením průřezového tématu mediální výchova do rámcových vzdělávacích programů došlo jednak ke kurikulární legitimizaci médií a mediální produkce jako předmětu i součásti moderní výuky, jednak v rámci pružně nastavených vzdělávacích programů se prvky a témata mediální výchovy stávají součástí výukových plánů, a to v míře stanovované samými učiteli a představiteli školy.

Někdy bývá pozice médií v rámci školní výuky určována na dvou úrovních:

- 1) mediální výchova
- 2) výuka prostřednictvím médií

Pokud mluvíme o mediální výchově, rozumíme tím komplex vědomostí a dovedností směřujících k naplnění kompetence označované jako mediální gramotnost – tedy schopnost vyhledávat informace zprostředkované médii a kriticky je zpracovávat a vyhodnocovat, a to jako podněty některých životních rozhodnutí i jako informační bázi pro orientaci v současném světě.

V intenci výuka prostřednictvím médií je mediální produkce vnímána primárně jako zdroj (mediátor) informací pro práci v hodině, tzn. jako rozšiřující učební materiál jak povahy materiální, tak především ideové. Z tohoto důvodu můžeme mluvit o učební pomůcce přibližující školní výuku každodenní zkušenosti dnešních dětí a mládeže, která je mediální produkcí výrazně zasahována a ovlivňována.

Dějepis a historická látka vůbec se úzce prolínají s náplní disciplíny označované jako mediální výchova. V RVP pro gymnázia se o této korelaci přímo dočteme:

„Mediální výchova poskytuje žákům poznatky o souvislostech mezi vývojem médií a vývojem moderních společností, o institucích, na nichž tyto společnosti stojí, o vzniku a vývoji veřejné sféry. Poukaz na vnímání prostředků veřejné komunikace (obavy i naděje, které vyvolávalo každé „nové“ médium v dějinách lidské komunikace) umožňuje strukturovat a obohatit uvažování o současné situaci. Zvláštní téma představuje role médií ve vypjatých dějinných okamžicích (noviny v roce 1848, rozhlas v květnu 1945 a srpnu 1968

apod.). Samostatnou část představují dějiny technických prostředků rozšiřujících možnosti komunikace.“

Jako učební pomůcka (rozšiřující výukový materiál) se mediální produkce obzvláště hodí pro výuku dějin 20. století. Nejenže v tomto historickém období došlo ke stabilizaci a výrazné modernizaci druhů médií a mediálních mechanismů vzniklých v předchozích staletích (knižní produkce, tištěná periodika, fotografie), ale vznikla také řada nových druhů médií, které např. v případě internetu zásadně proměnily podobu mediální produkce, distribuce a recepce, tj. způsob, jak na svět nahlížíme.

Začlenění médií a mediální produkce do výuky dějin 20. století

Při snaze začlenit výsledky mediální produkce do výuky dějin (nejen) 20. století musí učitelé zohledňovat určitá kritéria, která můžeme rozdělit do těchto okruhů:

- a) Zdroj informací
- b) Autorskoprávní aspekty
- c) Organizace výuky a příprava na hodinu
- d) Provázanost s dalšími výukovými materiály

a) Zdroj informací

V éře digitálních informací se jako nejpřístupnější zdroj poznatků a výukových materiálů nabízí internet, a to ať už jako primární zdroj informací či mediálních reprezentací, nebo jako sekundární interpretace historické informace dané jak pohledem historické vědy, tak pedagogické teorie a praxe.

Na internetu nalezneme jak obsáhlé digitální archivy veřejnoprávních mediálních institucí, jako jsou Česká televize a Český rozhlas, tak např. výsledky intenzivní a rozsáhlé archivní a dokumentační práce institucí, jako jsou Ústav pro studium totalitních režimů, společenskovědní ústavy Akademie věd ČR aj. Česká republika zde navazuje na podobné trendy v zahraničí, kde rozsáhlé dokumentační sbírky na internetu vznikaly od 90. let 20. století.

Pokud jde o regionální historii, jako vhodné zdroje se nabízejí historické ústavy regionálních muzeí, jakož i Moravský zemský archiv v Brně, Zemský archiv v Opavě a státní okresní archivy, kde se mnohdy nacházejí bohaté fondy zejména regionálních tiskovin.

b) Autorskoprávní aspekty

V souvislosti se začleňováním ukázek (především zvukových a audiovizuálních děl) do výuky vyvstávají otázky týkající se problematiky autorského práva. Český autorský zákon sice poměrně pregnantně určuje jako legitimní (a legální) situaci, kdy jsou bezplatně k výukovým účelům (ilustrativním způsobem) užívány ukázky z děl, na něž se vztahuje autorský zákon, jako problematičtější se jeví ovšem sám způsob pořízení díla (jeho zdroj), odkazování k autorství či rozmnožování a půjčování kopií zvukových a audiovizuálních děl.

Klíčovou podmínkou pro užití autorského díla ve výuce je jeho vztah k učební látce probírané ve vyučovací hodině, tzn., že musí plnit ilustrativní funkci, případně být součástí zadání úkolu či práce v hodině. Autorský zákon konkrétně a přesně nestanovuje, zda je možno užívat při výuce pouze ukázek z díla, nebo celého díla. To ovšem v případě rozsáhlejší stopáže některých filmových, televizních či rozhlasových děl činí v souvislosti s časovou dotací na vyučovací hodinu tento problém celkem irelevantním.

Pokud jde o způsob pořízení díla, je v autorském zákoně řečeno, že se musí pro užití ve vyučovacích hodinách jednat o legálně pořízený záznam zvukového či audiovizuálního díla, tzn., že učitel či škola musí disponovat licencí k tomuto dílu, která je zpravidla udělována automaticky společně se zakoupením nosiče se záznamem díla. Poněkud jinou situaci představuje pořizování záznamu zvukového či audiovizuálního díla z internetu. Existuje dnes již řada internetových stránek nabízejících stažení některých zvukových, audiovizuálních děl aj. zdarma. Zde je jen třeba zkontrolovat, za jakých podmínek jsou taková díla poskytována bezúplatně.

Jestliže jde o využívání internetových digitálních archivů České televize a Českého rozhlasu, jejich využití se jeví jako bezproblémové, jsou-li ukázky z nich ve výukových hodinách prezentovány bezprostředně ze streamu na internetových stránkách veřejnoprávního média.

Pro další informace o autorském právu ve vztahu k využití ukázek ve školní výuce doporučujeme obrátit se na některou z organizací zabývajících se autorským zákonem

či nahlédnout do informačních zdrojů umístěných na internetu (např. http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/11387/vybrane_otazky_autorskeho_prava_pro_potreby_skol.pdf)

c) Organizace výuky a příprava na hodinu

Zařazování zvukových či audiovizuálních ukázek do vyučovací hodiny se standardní časovou dotací 45 minut až na výjimky neumožňuje práci s ukázkami s delší stopáží, zvláště neslouží-li prezentovaná ukázka k účelům pouze ilustrativním, ale i jako podklad pro další práci v hodině (nejlépe v návaznosti na učebnici či pracovní listy). Většinou se osvědčilo užívání kratších ukázek, se stopáží do 5 minut, a to ve snaze využít vyšší motivace pro práci studentů ve vyučovací hodině, dané novostí prezentovaných podnětů a informací i změnou kanálu, jímž jsou tyto podněty a informace zprostředkovány.

Právě výrazný motivační potenciál i odlišná povaha médiem přinášené informace činí zapojování ukázek ze zvukových a audiovizuálních děl jako navýsost žádoucí. Naproti tomu klade začleňování takových ukázek do vyučovací hodiny větší nároky na učitelskou přípravu, pokud učitel nedisponuje např. multimédiem vytvořeným přímo pro práci s učebnicí či podpůrnými materiály a informačními zdroji poskytovanými např. naším projektem.

V opačném případě musí totiž učitel vědět, kde ukázkou využitelnou ve vyučovací hodině může nalézt. Předpokládá se také znalost celého díla (epizody z řady), z níž je ukázka pořizována, a to především tehdy, když učitel nedisponuje např. anotací či jiným komentářem k dílu.

Pokud to povaha zařazené ukázky i učitelem stanovený edukativní cíl umožňují, jako nejvhodnější se jeví způsob práce, kdy studenti pracují s ukázkou nejen až po jejím přečtení, zhlédnutí či vyslechnutí, ale již před její prezentací, kdy se např. studentům kladou otázky vztahující se k tématu ukázky či související s osobnostmi tvůrců díla apod., případně studenti plní s tím související úkoly a cvičení v pracovním listu.

d) Provázanost s dalšími výukovými materiály

Při práci ve vyučovací hodině jsou to právě soubory úkolů a cvičení obsažené v učebnici, pracovním listu nebo jiném učebním materiálu, které nejčastěji slouží jako

výukové materiály, jež na ukázkou navazují nebo její obsah rozvíjejí. V případě našeho projektu se jedná rovněž o komiks, který v historické zkratce výrazně demonstruje důležité milníky československých dějin 20. století. Takové úkoly a cvičení mají za cíl čelit pasivně doprovázející recepci mediální produkce, vést studenty k chápání mediálních produktů jako konstruovaných za určitých podmínek a s určitým cílem a učinit z mediálního sdělení předmět práce ve vyučovací hodině.

I s ohledem na omezenou časovou dotaci vyučovací hodiny se doporučuje ustoupit od častého využívání ukázek k čistě ilustrativním účelům, tj. takového postupu, kdy že prezentovaná ukáзка pouze doprovodí, doplní učební látku, aniž by její sdělení či povaha její konstrukce nebyly využity k další práci ve vyučovací hodině. Samozřejmě toto pravidlo neplatí absolutně – je např. možno prostřednictvím zvukové či audiovizuální ukázkou působit na emoce studentů.

Poněkud odlišné podmínky pro práci nám nabízí učebna, v níž studenti disponují přístupem na internet (počítačová učebna, interaktivní učebna). Zde je možné interaktivně, např. prostřednictvím připravených hyperlinků či přímým vyhledáváním na internetu, kombinovat sdělení nesené zvukovou či audiovizuální ukázkou s informacemi obsaženými na relevantních internetových stránkách, případně přímo využívat výukových úkolů a materiálů umístěných na specializovaných internetových stránkách.

Profesní tipy a techniky využití médií při výuce dějin 20. století

Úvodem je třeba říci, že není možné stanovit nějaký konkrétní a vyčerpávající soubor technik pro práci s médií (nejen) v hodinách dějepisu. Zvolené vyučovací metody a organizační formy výuky se totiž odvíjejí od způsobu práce a zkušeností učitele, času zařazení mediální ukázkou do hodiny a povahy média, jež je nositelem sdělení ilustrujícího či doplňujícího učební látku.

Na obecné úrovni můžeme rozlišovat zapojení média do výuky

- jako nosiče informace
- jako výsledku mediální produkce

Samozřejmě, že takové rozdělení nelze uplatňovat striktně, protože vedle principů daných povahou samotného média jsou to často historicko-politické vlivy, které do značné míry určují povahu a formu sdělení přenášeného médiem. Snad nejzřetelnější manifestací deformace mediální produkce působením politických sil je mediální produkce poplatná totalitní ideologii (2. světová válka, 50. léta, normalizace).

Médium jako nosič informace

U mediálních ukázek, jež mají sloužit převážně jako prostředkovatel informací či sdělení využitelných ve výuce, se předpokládá větší míra informační nasycenosti i jejich plynulejší návaznost na vyučovanou látku.

V tomto případě není většinou ani nezbytné zabývat se blíže okolnostmi vzniku, distribuce či kritického zhodnocení mediálního produktu. Vhodným formátem pro volbu ukázek jsou televizní či rozhlasové pořady s historickou tematikou, kde pravidelně odborníci (historikové, politologové, literární vědci ad.) komentují dějinné události, případně jejich mediální reflexi. Zároveň takové ukázky mohou sloužit jako vzorový příklad pro rozbor mediálního produktu jako konstruovaného za určitých historicko-politických podmínek, což ovšem předpokládá znalost historického kontextu.

Možnosti využití v hodině:

- motivace k práci v hodině
- motivace k práci na konkrétní tematice v rámci učební hodiny
- konkrétní ilustrace obecně prezentované látky
- podnět k diskusi
- východisko debaty, kdy proti sobě jsou stavěny dva názory
- práce s textem (vyhledávání informací obsažených v textu, dedukce)
- práce s navazujícími úkoly a cvičeními

Motivace k práci v hodině

Zařazení zvukové či audiovizuální ukázky na začátek hodiny je velmi vhodným prostředkem, jak získat pozornost studentů a vyvolat primární zájem o téma vyučovací hodiny. Právě filmová či televizní ukázka se jako prostředek počáteční

motivace ukazuje jako nejvhodnější už i z toho důvodu, že míra soustředění a aktivity u studentů na počátku hodiny bývá obecně nižší a recepce audiovizuální informace vyžaduje od příjemce méně psychické aktivity nežli tištěný text.

Zvolená ukázka se nemusí primárně vztahovat přímo k tématu hodiny a ani by neměla být informačně přesycená. Jedním z důvodů pro zařazení takové ukázky na začátek hodiny je vytvoření příjemné atmosféry pro práci v hodině. Především ale má ukázka sloužit k nastolení prvních otázek či tematických okruhů, vztahujících se přímo či nepřímo k hlavnímu tématu vyučovací hodiny.

Motivace k práci na konkrétní tematické v rámci učební hodiny

Zařazení ukázky na úvod plánovaných aktivit směřujících k vytyčenému vzdělávacímu cíli je rovněž vedeno záměrem vyvolat zájem studentů o danou problematiku a nastolit první otázky vztahující se k této problematice, případně přiblížit vybrané okruhy dílčích témat.

Počítá se již s vyšší soustředěností a aktivitou studentů, proto je možné zařadit ukázku v podstatě z libovolného média (druhu média). Nabízí se i možnost nechat samy studenty téma nastávajících aktivit vyvodit z obsahu ukázky. Předpokládá se i patřičná míra informačního nasycení u zvolené ukázky. Aktivity přímo navazující na ukázku by měly směřovat k naplnění stanovených dílčích vzdělávacích cílů.

Konkrétní ilustrace obecně prezentované látky

Ukázka v tomto případě vskutku plní v první řadě funkci ilustrace, tj. dokresluje učební látku, ať už na úrovni poznávací, či emocionální. Z toho důvodu bývá ukázka zpravidla zařazována až za výklad, prezentaci učební látky, k níž se vztahuje. Samozřejmě že v případě ukázek výrazně ovlivněných dobovou ideologií je třeba studenty předem připravit na skutečnost, že prezentovaná fakta v ukázce a též i použitá dikce neodpovídají skutečnosti, ale jsou uzpůsobovány přáním a směrnicím vládnoucí moci.

K další práci se ilustrativní ukázka nabízí jako materiál pro aplikaci nabytých vědomostí. Studenti mohou v ukázce vyhledávat manifestace ve výkladu prezentovaných skutečností, případně hledat rozpory u ideologicky manipulované mediální produkce. Obecně lze takový způsob práce zařadit do kategorie práce

s textem, kdy studenti osvědčují kompetenci soustředěně vnímat prezentovaný text a cíleně v něm vyhledávat informace.

Podnět k diskusi

Zařazení ukázky, jež má sloužit jako podnět k diskusi se studenty, se nabízí v libovolné fázi aktivit věnovaných určitému tématu. Můžeme takové diskuze využít v rámci motivace a uvedení do tematiky vyučovací hodiny, nebo jako podnět k vyvozování poznatků, které je řízeno učitelem, případně jako sumář získaných vědomostí.

Diskuze je zpravidla řízena učitelem, jenž svými otázkami vede studenty k samostatnému uvažování o tématech obsažených v ukázce a v učební látce. Nabízejí se přinejmenším dva způsoby dotazování se v návaznosti na mediální ukázku. Jsou to předně otázky orientující pozornost studentů ke skutečnostem obsaženým v ukázce, které úzce souvisejí s učební látkou, a tak dochází k propojování a upevňování nabytých vědomostí. Otázky ale mohou být též stavěny jako konfrontační či problémové. Učitel v takovém případě přestaví otázku jako problém určený studentům k vyřešení. Většinou takové otázky začínají formulacemi „Jak...“, „Jakým způsobem...“ apod. Konfrontační způsob se zakládá na formulaci otázek z pozic, které byly v práci s učební látkou prezentovány jako negativní, nedemokratické, nepatřičné atd. Studenti vyvracením učitelových otázek, resp. tvrzení v nich obsažených prokazují jednak porozumění učební látce, jednak schopnost toto porozumění vyjádřit prostřednictvím relevantních argumentů.

Východisko debaty, kdy proti sobě jsou stavěny dva názory

Jedná se o tradiční metodu, kdy jsou studenti ve třídě rozděleni do dvou (ale i více) skupin, je stanoveno jedno téma diskuse a dva možné (i více), odporující se pohledy na dané téma. Studenti poté ve skupinách si musí připravit řadu argumentů, jimiž mají podpořit legitimitu a správnost svého pohledu na danou věc. Doporučuje se volit pro takové debaty témata, která vykazují určitou míru ambivalence, v případě historické látky různost výkladu dané historické události, skutečnosti.

Práce s textem (vyhledávání informací obsažených v textu, dedukce)

Další z tradičních metod primárně nabízí práci s tištěnými médii či internetovými zdroji, ale za určitých technologických a organizačních podmínek lze za takového metodického postupu využít i zvukovou či audiovizuální ukázkou. Cílem této metody je zvyšovat u studentů kompetenci pracovat s texty z různých zdrojů, nalézat v nich potřebné informace, ty vyhodnocovat je a dále kriticky zpracovávat. V případě ukázek z historických dobových médií se k tomu ještě připojuje kompetence porozumět historickému kontextu, případně i dobovým dorozumívacím či obecně kulturním normám.

Práce s navazujícími úkoly a cvičeními

V případě, že pedagog disponuje vhodnou učebnicí, nalezne takovéto úkoly a cvičení většinou v ní. Pokud učebnice postrádá úkoly a cvičení navazující na plánovanou aktivitu, musí si je vyučující připravit sám, nejlépe formou pracovního listu pro studenty.

Taková cvičení se většinou orientují na samostatnou práci studentů. Jedná se např. o zodpovídání otázek vztahujících se k ukázce, doplňování záměrně vypuštěných výrazů či jmen do ukázky z odborného periodika apod. Důležitou roli hraje v případě samostatné práce studentů prezentace a vyhodnocení výsledků jejich práce. Je možné provést vyhodnocení práce buď přímo v hodině, kdy učitel vychází z výsledků práce studentů, nebo takové vyhodnocení učiní učitel až po vyučovací hodině na základě předložených vypracovaných úkolů.

Médium jako výsledek mediální produkce

S ohledem na primární zaměření na historickou látku lze předpokládat, že zapojení prvků mediální výchovy do výuky se bude uplatňovat v menší míře než využití médií jako učebních pomůcek či rozšiřujících výukových materiálů.

Média, mechanismy mediální produkce a distribuce, jejich historie, případně vazby médií a politických aktivit se hojně projevují v dějinách 20. století. Proto i základní povědomí o fungování těchto médií a jejich vzájemném ovlivňování se s politickou sférou by mělo patřit do základního korpusu vědomostí o dějinách 20. století. S tím úzce souvisí intence kriticky přijímat a vyhodnocovat informace přenášené médii, především s povědomím o dobové politické a společenské situaci.

Možnosti využití v hodině:

- analýza tištěného periodika
- základní rozbor zvukového či audiovizuálního díla
- zkoumání symboliky obrazu a jeho propojení s textem a reklamních mechanismů obecně

Analýza tištěného periodika

Není třeba se omezovat na pouhou jednu stránku tištěného periodika, ale je možno pracovat s celým číslem určitého periodika. Mezi osvědčené postupy patří analýza titulní strany periodika, především deníku. Zde se dá zkoumat priorita umístění zpráv, prostor, který je jim věnován, formulace titulku, volba obrazového materiálu apod. Další možností je porovnat titulní stránky různých vydání téhož periodika z konkrétního období, případně z různých epoch.

Manipulativní aspekt působení médií, v tomto případě tištěných periodik, se dobře manifestuje na prezentaci historické události, kdy došlo evidentně ke zneužití politické moci na úkor demokracie a státnosti. Na mysli máme takové události jako např. obsazení ČSR nacistickými vojsky, politické procesy 50. let, vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR roku 1968. Naproti tomu lze dokumentovat demokratizační aspekt tištěných médií texty (fejetony, glosami, polemikami) z periodik meziválečného Československa, případně z doby krátce následující po 2. světové válce, ze 60. let aj.

Základní rozbor zvukového či audiovizuálního díla

Do této kategorie spadají výsledky produkce kinematografické, rozhlasové či televizní, případně amatérské audiovizuální tvorby. Primárně se nabízejí k využití v hodině ukázky z tvorby zpravodajské či publicistické, ale i díla fiktivní povahy často odrážejí či artikulují dobovou ideologii, nebo dokonce záměrně deformují vnímání historické reality.

Ukázkovým případem, jemuž jsou věnovány několikrát analýzy, a to i s praktickým zřetelem k výuce dějepisu, je normalizační seriál *Třicet případů majora Zemana*. Jeho tvůrci v epickém rozprávku pokrývají rok po roku takřka 30 let

následujících po skončení druhé světové války usilují televizními prostředky v různé míře přepisovat dějinné události se zřetelem k vládnoucí ideologii. Neděje se tak však již v intencích primitivní nabádací propagandy, ale prostřednictvím rozhodování a zraní centrální figury seriálu a jí blízkých lidí a jejich světonázoru.

Analýza zvukového či audiovizuálního díla v intencích filmologických či mediologických předpokládá základní obeznámení se s principy tvorby takového díla a použitých technických prostředků. V některých aspektech se kryjí takové rozborů s postupy rozborů literárních (určení tématu ukázky, obsažených motivů, pojmenování mluvčího a cílů, které sleduje atd.). Stejně tak je možno odkazovat k vědomostem a dovednostem nabytým v hodinách estetických výchov, pokud jde o analýzu obrazové a zvukové složky.

Zkoumání symboliky obrazu

a jeho propojení s textem a reklamních mechanismů obecně

Formy důmyslné a cílené propagace a reklamy se vyvinuly spolu s rozvojem průmyslové produkce a především s propojováním světové ekonomiky. Reklamních forem a mechanismů se začalo využívat i v politickém boji demokratických stran, případně k opačným účelům, tj. k šíření totalitní ideologie formou propagandy.

Mediálněvýchovný preventivní aspekt, kdy jsou studenti vedeni k tomu, aby na reklamu pohlíželi jako na konstrukt směřující k hlavnímu cíli, tj. prodeji produktu materiálního či ideového, se zde protíná s perspektivou dějepisnou. Součástí hodin se mohou stát ukázky z propagačních a propagandistických materiálů, především ale rozbor technik (obrazových, textových a jejich vzájemné součinnosti), jimiž se usiluje o dosažení patřičného důsledku, tj. ovlivnění či upevnění žádaného postoje, názoru, světonázoru u příjemce.

Zapojení médií do výuky dějepisu

jako prostředek rozvoje mezipředmětových vztahů

Jak už naznačuje citace z RVP pro gymnázia, jako vyučovací předměty nejlépe vhodné pro nacházení a rozvádění mezipředmětových vztahů s mediální výchovou se jeví vedle dějepisu ještě český jazyk a literatura a základy společenských věd (občanská výchova).

Vnímání jazykového sdělení a textu na obecnější úrovni (jako filmový text, obrazový text atd.) nabízí možnost nahlížet různé komunikáty jako předmět výuky odkazující ke komunikační výchově, která je jednou ze složek předmětu český jazyk a literatura.

Naproti tomu v podstatě ani nelze poznávat mediální výstupy, aniž by se uplatnil zřetel na procesy politické, sociální, ekonomické atd. Kritický přístup k médiím, schopnost kriticky přijímat a vyhodnocovat informace médií přenášené naopak minimálně základní znalosti společenskovedních oborů předpokládají.

Obdobně tomu je i u některých přírodovědných oborů: např. porozumění technologiím umožňujícím vysílání, přenos a příjem v případě přenosových médií (televize, rozhlas) vyžaduje vědomosti z předmětů, jakými jsou fyzika či chemie.

Český jazyk a literatura

Mediální výstupy nahlížené jako komunikát lze učinit předmětem poznávání z hlediska komunikační výchovy. Pozornost lze rovněž věnovat voleným jazykovým prostředkům a jejich proměnám v průběhu času (např. ustanovování pravopisné normy pod vlivem knižní produkce, jazyk propagandistických sdělení, formování specifických žánrů vzniklých pod vlivem médií).

Na úrovni politicko-historické pak vstupují do dějepisné látky některé z historických osobností, jejichž život a dílo jsou předmětem výuky v hodinách literární výchovy. Právě v 20. století literáti nacházeli ve velké míře profesní i tvůrčí uplatnění v mediální sféře, ať už máme na mysli redakce tištěných periodik, filmové či televizní štáby, nebo rozhlasová studia.

Základy společenských věd

Chceme-li mluvit o statusu a fungování médií v průběhu dějin lidské společnosti, vždy musíme brát v potaz otázky právního uspořádání, sociálního a ekonomického vlivu, psychologických důsledků individuálních i skupinových, politické autority atd. Význam a vliv médií v průběhu dějin (především) 20. století se stávají předmětem zájmu společenských a humanitních oborů. Z obrácené perspektivy stěží lze dnes zkoumat události dějin 20. století, aniž by se nezohlednila východiska společenských věd. Jední se o století, v němž byly politické rozhodování a vůbec pohyb politických sil, ale i např. stav globální ekonomiky výrazně ovlivňovány aktivitou médií.

Na úrovni jednotlivce pak pojmy jako mediální manipulace, masová média, mediální produkt, cílový divák atd. mají svůj původ ve výzkumech a teoriích psychologických, sociologických, ekonomických apod.

Literatura a další zdroje

MIČIENKA, Marek – JIRÁK, Jan. Rozumět médiím. Praha: Partners Czech, 2006.

MIČIENKA, Marek – JIRÁK, Jan. Základy mediální výchovy. Praha: Portál, 2007.

STRACHOTA, Karel – VALŮCH, Jaroslav. Být v obraze: mediální vzdělávání s využitím audiovizuálních prostředků. Praha: Člověk v tísni, 2008.

POSPÍŠIL, Jan – ZÁVODNÁ, Lucie Sára. Mediální výchova. Kralice na Hané: Computer Media, 2009.

RUTOVÁ, Nina. Média tvořivě: Metodická příručka mediální výchovy. Kladno: AISIS, 2008.

PAVLÍČÍKOVÁ, Helena – ŠEBEŠ, Marek – ŠIMŮNEK, Michal. Mediální pedagogika: Média a komunikace v teorii a učitelské praxi. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2009.

www.medialnigramotnost.cz

<http://mediator.osu.cz/>

<http://www.medialnipedagogika.cz/>

<http://www.medialni-vzdelavani.cz/>

Dokumenty, jež lze využít pro potřeby projektu z archivu ČT

Dokumentární a publicistické cykly

Abeceda komunistických zločinů – 50. léta

Bílá místa – vybrané kapitoly z české historie

Celnice – diskusní pořad zaměřený na česko-slovenské vztahy

Dejte nám křídla – o dějinách čs. letectví

Děti 50. let – 50. léta

Heydrich – konečné řešení – atentát

Historický magazín – diskusní analytický týdeník o historických událostech

Historie.cs – vybrané diskuze historiků

Hledání ztraceného času – 20. století v obrazech

Na vlně první republiky – život za první republiky

Neobyčejné životy – série o lidech zaživších 20. století
Originální videojournal – materiály nezávislých filmařů z doby normalizačního Československa
Paměť 20. století – osobní příběhy
Pevnosti – o pevnostním opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku
Po stopách třetího odboje – druhá polovina 20. století
Proces H – rekonstrukce procesu se skupinou Dr. Milady Horákové
Příběhy železné opony – komunistická perzekuce
Retro – cyklus mapující design a trendy v Československu po II. světové válce
Rodinné stříbro – o tradičních českých značkách
Sbohem, Československo – o rozdělení Československa
Setkání s Berthou Suttnerovou – o nositelce Nobelovy ceny původem z Čech
Šumná města – moderní architektura
Tajné akce StB – pátrání po jednotlivých akcích StB
V zajetí železné opony – komunistická perzekuce
Zprávy z domova a z domovů 1989 – rok 1989
Ženy Charty 77 – normalizace a 70. léta

Dokumentární filmy a pořady

Alexej Čepička – Z vojína generálem – 50. léta
Andrej Krob na tahu... – portrét dramatika a disidenta
Amerikáni – český exil
Apoštol infověku – dokument o grafikovi Ladislavu Sutnarovi
Architekt Josef Hoffmann – dokument o architektovi evropského významu
Baronka Sidonie Nádherná aneb Konec šlechty v Čechách – fin de siècle
Běž domů, Ivane – začátek 90. let, odjezd sovětské armády
Bieszczady – o náboženské emigraci přelomu 60. a 70. let 20. století
Blázen jsem ve své vsi – Bohuslav Reynek
Brno 1968: Trosečníci z Kojálu – okupace 1968
Brno 1969 – začátek normalizace
Cesta do Vídně – o emigraci po srpnu 1968
Cesta k moci – 90. léta a současnost
Co předcházelo – Brusel 1958
Černí a černější – vztah StB a církve
Den E – vstup do Evropské unie

Deník Otty Wolfa – osudy české židovské rodiny za II. světové války
Děti našich rodičů aneb Jak se kalifornský surfař naučil mít rád Československo – 50. léta
Dětské oči a bojovníci proti totalitě – totalita
Devadesátý ro(c)k a pop – 90. léta
Diáře a romány Pavla Kohouta – o významném literátovi
Do samoty v tanci – o Miladě Horákové
Domov nalezený – druhý díl o exilu do Izraele
Domov ztracený – první díl o exilu do Izraele
Dopisy z cely smrti – komunistická perzekuce
Dračí setba – komunistická perzekuce
Dvacáté století Oty Filipa – o českém spisovateli a exulantovi
Epochální výlet pana Třísky do Ruska – vnuk legionáře sleduje někdejší život svého dědy
Esther – dokument o dětech v terezínském ghettu
Evoluce 4 z revoluce – 1989
Fenomén Hrádeček – 70.–80. léta
Gentleman Josef Škvorecký
Ghetto jménem Baluty – o transportech českých Židů za války
Hledači osudů – o letcích sestřelených nad naším územím za II. světové války
Hrdinové před tabulí aneb Jak si sáhnout na ty, které nezlomili – komunismus
Inspirace dobrem – o Nicholasu Wintonovi
Interhelpo – Historie jedné iluze – o migraci do Sovětského svazu ve 20. letech
Inventura z archivů – 90. léta
Jak se vaří dějiny – I. a II. světová válka
Jan Patočka – o důležitých životních okamžicích významného filozofa
Jazzová sekce – 80. léta
Jindřich Štyrský – Mým očím nutno stále házeti potravu – avantgarda
Kamarádky na smrt – o ženách, které bojovaly ve Svobodových sborech za II. světové války
Karel Absolon – o významném českém krasovém vědci a archeologovi
Kauza Uherské Hradiště – 50. léta
Kde se valí kameny – o „leštinském masakru“ z konce II. světové války
Kdyby... – 1938

Klubáci a školáci – o začátcích filmových klubů u nás
Krajan G. M. – Zdeněk Mahler vypráví o Gustavu Mahlerovi
Krátká dlouhá cesta – koncentrační tábory
Krok do prázdna Jana Masaryka aneb Dokonalý zločin – 50. léta
Legenda o Kischovi – o E. E. Kischovi
Letopočty na osm – české dějiny
Ležáky (Ti druzí mrtví...) – heydrichiáda
Literárky – 60. léta
Masakr na Švédských šancích – 1945, popravy Němců
Mauthausen – tajné popravy Čechů – koncentrační tábory
Mene Tekel – 50. léta, Karel Pecka
Minulost v čase přítomném – pátrání po zmizelých uměleckých předmětech z nacisty konfiskovaných židovských majetků
Mlynáři od Babic – 50. léta
Moc bezmocných – 17. listopad 1989
Moc má jméno šibenice – dokument o metodách práce StB v 50. letech
Moje 20. století – individuální osudy ve 20. století
Mrtvý student, který se nikdy nenarodil – 17. listopad 1989
Můj děda byl voják, válčil na Piavě – I. světová válka
Můj otec generál – Heliodor Píka
Můj otec Gulag – o muži, který jede na Sibiř hledat, kdo byl jeho otec
Muž s dýmku – dokument o Josefu Korbelovi
Muž, který měl nebýt – anarchismus, komunismus, Sonnenschein-Sonka
Muž, který přecenil českou duši aneb Útěky Josefa Brykse – II. světová válka, perzekuce, exil
Muži od Dunkerque – II. světová válka
Nad hlavou hvězdy, srp a kladivo – o dětství v 50. letech
Naši Němci a jejich Češi – vztah Němci a Češi
Návrat do neobyčejných let – 50. léta a propaganda
Nemaluji, své obrazy dávím – o Mikuláši Medkovi

Není Hietler jako Hitler – o šumavské vesnici, která byla součástí pěti různých zemí a přitom se nehnula z místa

Nikommu jsem neublížil – StB a unikátní výpovědi spolupracovníků

Nový obraz světa se rodil i na Hané – o vztahu Edmunda Husserla a Ludwiga Wittgensteina k Moravě

Ó, my se máme – o roku 1989

Oj, to byl boj – první svobodné volby roku 1990

Opozice z periferie – disent

Opožděný východ – o listopadu 1989 na severu Moravy

Paláce 1. republiky na nábřeží Vltavy – architektura první republiky

Palachův týden – 1988 a 1989

Papírový atentát – o tzv. sarajevském atentátu roku 1997

Paralelní portrét – o Vlastě Chramostové a Stanislavu Milotovi

Pavel Tigrid – Evropan

Poprvé... – stříhový dokument o historických milnících televizního vysílání

Prachy a ideály – o roce 1989

Procesí dychtivých slov – o časopise Host do domu

Přátelství na život a na smrt – o sestřelených amerických letcích za II. světové války

Přechodné adresy Jaromíra Šavrdu – o jednom ze signatářů Charty 77

Přísně tajné vraždy – nikdy nevysvětlené zločiny

Rapsodie v žluté – příběhy zachránců a zachráněných Židů za II. světové války

Revolver Revue – samizdatový časopis, jeho minulost a současnost

Řekni, kde ti mrtví jsou – o divokém odsunu Němců po II. světové válce

Řekni, kde ty obce jsou – Sudety

Rok 68 – pražské jaro

Rozhovor na dálku – o Jiřím Kolářovi

Sbohem, český koutku – o lidech vyhnaných po druhé světové válce z Kladska do Čech

Sedm světél – o židovském odboji za II. světové války

Sny o tátovi – 50. léta, politické procesy

Srpen 68 – unikátní záběry z okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy

Srpnová noc – srpen 68

Století českých atentátů – atentáty ve 20. století

Tankisté – II. světová válka, Ostravská operace

Tenkrát – o listopadu 1989

Tenkrát byl Bůh příliš vysoko – o legionářích za I. světové války

Těla nevydávat – 50. léta, Milada Horáková

Těžká léta československého filmu 1969–1989 – o české normalizační kinematografii

Tobruk – písek a kyvadlo války – II. světová válka

Únorové variace – únor 1948

Uvnitř vnitra – doba totality, StB

Vážený Leonide Iljiči – srpen 1968

Vlaky do nenávratna – skutečný příběh, který se stal předlohou pro Modlitbu za Kateřinu Horovitzovou od Adolfa Lustiga

Vráceno v restituci – o zabavených a vrácených majetcích

Wolfram – Robert Matula – heydrichiáda

Zabíjení po česku – 1945, vztah Čechů a Němců

Zašlapané projekty – období totality

Zpráva o Rozrazilu – divadlo před rokem 1989

Ztracení otcové – 50. léta, železná opona

Počady, jež lze využít pro potřeby projektu z archivu Českého rozhlasu

90 let s Vámi – historie Českého rozhlasu

Historie Plus – komponovaný pořad se věnuje událostem, osobnostem a fenoménům z českých a světových dějin

Historie věčně živá – komponovaný pořad se zabývá událostmi, osobnostmi a fenomény starších i novodobých dějin

Příběhy 20. století – dokumentární cyklus přináší skrze vzpomínky pamětníků nové pohledy na minulé století (spolupráce s organizací Post Bellum)

Tisíc příběhů – nekonečný cyklus rozhlasových dokumentů

Zaostřeno na moderní dějiny – autoři pořadu přibližují určitou historickou událost nebo trend, a to jak vlastním slovem, tak pomocí čtených ukázek z knih, článků nebo jiných dokumentů

Audio-video archiv Ústavu pro studium totalitních režimů
(<http://www.ustrcr.cz/cs/audio-archiv>)

Video:

Konference: Gustáv Husák. Moc politiky – politik moci – 29.–30. května 2013

Sny o tátovi, aneb hrdelní proces s českou technickou inteligencí – 4. duben 2013

Československo 1945–1948 z pohledu zahraniční historiografie – 28. březen 2013

Genocida Romů za druhé světové války – 14. březen 2013

Beseda nad knihou Bez výčitek. Genocida Čechů po atentátu na Reinharda Heydricha – 14. únor 2013

Přednáška profesora Marka Kramera: Zánik sovětského bloku – 23. leden 2013

Perzekuce řeckokatolické církve v komunistickém Československu – 10. leden 2013

Legendy, mýty a nesmysly heydrichiády – 18. října 2012

Jak se točí dějiny – 20. září 2012

Seminář: 70 let od založení Ukrajinské povstalecké armády: omyly, fakta, kontroverze – 13. září 2012

Seminář: Pouť Václava Talicha údolím ponížení – 21. červen 2012

Vyhnaní – Akce „Kulak“ z perspektivy obětí – 14. červen 2012

Beseda o knize Češi a Slováci ve 20. století – 12. červen 2012

Lidice – destrukce a nový začátek – 4. červen 2012

Beseda – Jiří Mucha – 29. březen 2012

Čechoslováci v gulagu – vernisáž výstavy – 22. březen 2012

Protektorát a Protektor – 13. březen 2012

Jaroslav Seifert jako objekt zájmu StB – 16. únor 2012

Vzpomínky na Gulag. Sovětské pracovní tábory ve vzpomínkách československých občanů – 12. leden 2012

Kolektivizace venkova v dokumentačních a vzdělávacích projektech ÚSTR – 1. prosinec 2011

Beseda – První transport do terezínského ghetta ve vzpomínkách pamětníků – 24. listopad 2011

Filmový seminář: „Kostlivci v našich bednách“: Rodáci a spol. – 22. září 2011

Seminář: Bedřich Reicin, mýty a realita – 8. září 2011

Filmový seminář: 50. léta ve filmech Hynka Bočana – 27. červen 2011

Seminář: Brněnský disent a nezávislá kultura v 70. a 80. letech – 2. červen 2011

Filmový seminář: O fenoménu spolupráce se Státní bezpečností „Nikommu jsem neublížil“ – 19. květen 2011

Seminář: „Čtvrtstoletí černobylské havárie“ – 21. duben 2011

Seminář: „Zpravodajský fanatik Štěpán Plaček“ – 17. únor 2011

Seminář s historiky „Pokus o obnovu československého vězeňství (1945–1952) – 16. prosinec 2010

Panelová diskuze „Nejsme jako oni“ – 18. listopad 2010

Seminář s pamětníky „Amnestie 1960“ – 14. říjen 2010

Mezinárodní konference „Zločiny komunistických režimů“ (24.– 26. únor 2010)

Mezinárodní konference „Dvacet let poté: Komunistické režimy ve střední a východní Evropě jako společné dědictví“ (6. – 7. říjen 2009)

Přednáška Vyhrál západ studenou válku už v 60. letech? Záhadný život Vladimíra Kazana–Komárka – 9. července 2009

Setkání s pamětníky Buď připraven na normalizaci! – Proměny skautského hnutí v 60. – 80. letech (II. část) – 11. června 2009

Setkání s pamětníky Buď připraven na normalizaci! – Proměny skautského hnutí v 60. – 80. letech – 30. duben 2009

Mezinárodní konference „Odboj a odpor proti komunistického režimu“ (15. – 16. duben 2009)

Prameny k historii českého undergroundu – 4. prosinec 2008

Třetí odboj – Skupina „Tajný svaz osvobození Evropy“ – 2. říjen 2008

Festival Film a dějiny 2008: 1968 – zmařené naděje – 10. – 14. červen 2008

Teroristické metody Státní bezpečnosti – 22. květen 2008

„Číhošťský zázrak“ (venkov v 50. letech) – 7. květen 2008

Protikomunistický odboj (Diskusní seminář) – 30. duben 2008

Operativní technika Státní bezpečnosti – 24. duben 2008

20. výročí smrti Pavla Wonky – 17. duben 2008

Agenturní síť Státní bezpečnosti – 10. duben 2008

Represivní metody Státní bezpečnosti – 27. březen 2008

Zvukový záznam diskuse s Otakarem Rambouskem a Radovanem Procházkou – Výstava o dějinách K 231

Audio:

Mnichovské události 1938

Projevy Rudolfa Berana z let 1938-1939

Manifestace na Staroměstském náměstí v Praze 2. června 1942

Manifestace v Táboře 20. června 1942

Manifestace na Václavském náměstí v Praze 3. července 1942

Uvítání říšského protektora Wilhelma Fricka

Páté výročí volby Emila Háchy prezidentem

Audio video – další projekty:

Cesta k listopadu 1989

Paměť a dějiny totalitních režimů (Oral History):

Českoslovenští občané internovaní v sovětských pracovních táborech 1930–1960,

příslušníci církví perzekvovaných v letech 1948–1989,

účastníci protikomunistického odboje a odporu 1948–1989,

krajané v zahraničí 1938–1989,

oběti kolektivizace zemědělství 1948–1989,

skauti v odboji a ilegalitě 1938–1989,

zahraniční účastníci protestů proti okupaci Československa v roce 1968,

československý disent 1977–1989,

oběti nucené práce v Pomocných technických praporech (PTP)

Srpen 1968 – audioarchiv

Stránky věnované událostem roku 1989

Paměť národa – projekt nevládní a neziskové organizace Post Bellum (<http://www.pametnaroda.cz/>)

Jedná se o rozsáhlou sbírku vzpomínek pamětníků budovanou po celé Evropě jednotlivci, neziskovými organizacemi, školskými a vzdělávacími, státními a příspěvkovými institucemi, kteří chtějí své nahrávky, texty, fotografie a archivní dokumenty sdílet, porovnávat, vyhodnocovat a společně nad nimi diskutovat.

Paměť národa chce přehlednou a srozumitelnou formou zpřístupnit badatelům i široké veřejnosti individuální svědectví pamětníků významných dějinných událostí 20. století.

Digitální pamětnický archiv Paměť národa vytvořily v roce 2008 tři české instituce: sdružení Post Bellum, Český rozhlas a Ústav pro studium totalitních režimů. Post Bellum je sdružení novinářů a historiků, které od roku 2001 buduje sbírku vzpomínek pamětníků, Český rozhlas je významnou mediální veřejnoprávní institucí a disponuje rozsáhlým zvukovým archivem a technikou, Ústav pro studium totalitních režimů je instituce zabývající se zkoumáním, analýzou a dokumentací totalitních režimů 20. století.